

САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ІНСТИТУТ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ФАХІВЦЯ ІНЖЕНЕРНОЇ ГАЛУЗІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

Постановка проблеми. Сьогодні в умовах інтеграції України в Європейське співтовариство, корінної перебудови вищої освіти постає необхідність демократизації життя ВНЗ, сутність якої полягає в розвитку ініціативи та самостійності студентів у навчально-виховному процесі. Навчитися жити і працювати в умовах демократії є вимогою часу. Чільне місце щодо реалізації цих освітянських завдань під час підготовки якісно нових спеціалістів у вищій школі має посідати студентське самоврядування.

Як відомо, студентське самоврядування є ефективним засобом демократизації вищого навчального закладу. Так, М. М. Поташник указує, що в результаті його успішного здійснення виникає якісно новий тип відносин між особистістю і колективом, між особистістю і суспільством. Особистість студента в цьому випадку стає не тільки об'єктом соціальних впливів, а їх суб'єктом. У результаті виникає явище своєрідного педагогічного резонансу – збіг зовнішніх (цілеспрямований вплив викладачів, колективу, громадськості) і внутрішніх (самовиховання) процесів.

Отже, маємо чітко виражену потребу суспільства в демократизації життя ВНЗ, найважливішою складовою якої є розвиток студентського самоврядування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз педагогічної літератури свідчить про відсутність єдиного підходу щодо визначення сутності самоврядування. Одні науковці поняття "самоврядування" тлумачать як діяльність, яку розумно здійснюють самі вихованці, що включає постановку мети, планування, способи реалізації плану, організацію обліку й контролю. Так, Л. Г. Третьякова вважає, що самоврядування у вищому навчальному закладі – це самостійна громадська діяльність студентів із реалізації функцій управління вищим навчальним закладом, яка визначається ректором (адміністрацією), деканатами (відділеннями) і здійснюється студентами відповідно до мети і завдання, що стоять перед студентськими колективами.

Інші науковці розуміють самоврядування як соціально-педагогічне середовище, як педагогічну умову набуття соціально-професійного досвіду під час підготовки спеціаліста. Науковці, які дотримуються цього підходу (В. А. Ван, І. Г. Максименко, К. І. Потопа, О. В. Соколовська), розглядають самоврядування студентської групи як первинний специфічний трудовий колектив, а самоуправління потоку, курсу, факультету і всього закладу як виробничу сферу й оригінальну умову набуття соціально-професійного досвіду. В результаті участі в організації та діяльності самоврядування майбутній спеціаліст, по-перше, розширює масштаби світобачення, одночасно інтегрує всі отримані ним під час такої роботи знання, уміння й навички індивідуальної та колективної діяльності і цілісну систему якостей під назвою "професійна зрілість". По-друге, теоретично знайомиться й практично опановує найважливіші соціально-педагогічні принципи та закони формування й розвитку студентського колективу взагалі й визначення в ньому місця особистості студента.

У ході дослідження встановлено, що студентське самоврядування має давні традиції. Студентство в усі часи виступало своєрідним "барометром" соціально-економічного та політичного стану суспільства. Це пов'язано з тим, що молодь є найменш консервативною за своїми ціннісними орієнтаціями соціальною верствою населення, яка

найбільш чутливо реагує на соціальні зміни. Їй притаманне негативне ставлення до порушення демократичних норм, законів, моральних принципів.

Передумови зародження вітчизняного студентського самоврядування були закладені ще університетськими уставами 1804, 1863 рр. Так, за висновками відомого дослідника історії вищої освіти Р. Г. Еймонтової, університетський устав 1863 р. був надзвичайно демократичним для свого часу. Навіть організаційна структура університетів – і та не вписувалася в рамки бюрократичної ієрархії. В основі її була виборність та колегіальність у керуванні, на відміну від інших державних установ царської Росії. Університетська автономія надавала значні права вищому навчальному закладу. Так, рада професорів, яка здійснювала керівництво навчальною, науковою та господарською діяльністю університету, мала можливість обирати ректора, проректора та викладачів, присуджувати наукові ступені, призначати стипендії. Проте, як зазначає А. В. Глузман, поряд із наданням певних демократичних прав для викладачів уставом 1863 р., права студентів були обмежені. Їм заборонялось утворювати студентські організації, сходки, бібліотеки, на них поширювалася влада дисциплінарного суду.

Так, ще в перші роки радянської влади був прийнятий ряд документів, що стосується системи вищої школи. Вони передбачали розширення повноважень студентських організацій. Так, згідно «положення про вищі навчальні заклади РСФСР», підписаному В. І. Леніним у вересні 1921 р., керівництво вищими навчальними закладами повинне було здійснюватися радами, до складу яких входили виборні представники від професорів, викладачів, наукових співробітників, а також студентів, обраних на загальних студентських зборах факультетів. Студенти були не тільки членами ради ВНЗ, але й рад факультетів, предметних комісій. Їхнє представництво було досить велике – не менш 50 % всіх основних колегіальних органів. Широке представництво учнівської молоді в адміністративних органах дозволяло взяти під контроль студентства всі ключові питання життєдіяльності вищої школи, удосконалювати організацію навчального процесу, підвищувати якість викладання у ВНЗ.

Виникнення й розвиток студентського самоврядування першої половини ХХ століття було зумовлене об'єктивними обставинами. По-перше, після жовтневої революції «...освіта перебувала в руках тих осіб, які приймали стару дореволюційну систему не як результат певного суспільного устрою й певних соціальних взаємин, а як систему об'єктивно правильну і єдино можливу». Тому студентське самоврядування було одним із найбільш ефективних шляхів боротьби з консерватизмом старих викладацьких кадрів, активного впровадження революційних перетворень у систему вищої школи.

Постановка завдання. Метою статті є визначення ролі і значення самоврядування в системі підготовки майбутніх інженерів у досліджуваній період.

Виклад основного матеріалу. Аналіз науково-педагогічної літератури довів, що 20-30-і рр. – час активного пошуку раціональної організації діяльності ВНЗ. Активне вторгнення студентського самоврядування в усі сфери життя ВНЗ часто призводило до поєднання функцій студентських організацій і адміністративно-навчальних органів вищої школи, що негативно впливало на хід навчально-виховного процесу. Внаслідок цього, на сторінках педагогічної преси порушувалися питання визначення повноважень студентського самоврядування.

У середині 30-х рр. розвиток самоврядування у вищих навчальних закладах почав гальмуватися. Було видано низку документів, які передбачали обмеження ініціативи й повноважень громадських організацій студентів, керування йшло вбік посилення

централізації й адміністрування. Пленум ЦК ВКП(б) у листопаді 1929 р. постановив зосередити в керуванні ВНЗ усі адміністративно-педагогічні функції, звільнивши від цього студентські організації, замінити виборність керування (ректора, деканів і т.п.) призначенням відповідних керівних органів, розподіл стипендій передати в повне ведення адміністрації. Скасовуються виробничі збори студентів і викладачів. Різко скорочується представництво студентства в органах керівництва ВНЗ. Ці тенденції були викликані, з одного боку, прагненням підвищити відповідальність керівництва вищої школи за своєчасну і якісну підготовку кадрів, а з іншого боку, – помилками, які були допущені комсомольськими та іншими громадськими організаціями у здійсненні самоврядування.

У ході наукового пошуку встановлено, що в період 50-70 рр. ХХ століття були поширеними такі форми студентського самоврядування, як діяльність студрад, студентських загонів, навчально-виховних комісій, участь студентського активу у встановленні розподілу на робочі місця, організація дозвілля, спорту та ін. Ці комісії займалися важливою й відповідальною роботою, але самостійності не мали.

У ході дослідження встановлено, що проблема студентського самоврядування не пройшла повз увагу офіційних кіл. Завдання студентського самоврядування сформульовані в таких основних документах, як "Основні напрямки реформи загальноосвітньої й професійної школи", нова редакція Програми Комуністичної партії Радянського Союзу, проект ЦКПСС "Основні напрямки перебудови вищої й середньої фахової освіти у країні", де підкреслюється, що в комуністичному вихованні учнів багато залежить від суспільних молодіжних організацій, учнівського самоврядування. Виходячи з цього, ставилося завдання всіляко розвивати учнівське самоврядування, підтримувати ініціативу й самодіяльність учнівських колективів.

На ХІХ Всесоюзній партійній конференції лютого (1988 р.) Пленуму ЦК КПРС обговорювалися нові підходи, які мали освоюватися в керуванні ВНЗ, і вимагали зовсім іншого погляду на роль і положення студента у вищій школі. Зазначалось, що в умовах корінної перебудови вищого утворення необхідна добре продумана система форм і методів реальної участі студентів у рішенні актуальних проблем студентського життя.

Один із варіантів організації студентського самоврядування, закріплений постановою Міністерства вищої й середньої фахової освіти СРСР, Секретаріату ВЦСПС і Секретаріату ЦК ВЛКСМ "Про першочергові заходи щодо розширення участі студентів у керуванні вищими навчальними закладами", прийнятою 18 червня 1987р. Згідно постанови, участь студентів у керуванні ВНЗ буде здійснюватися за допомогою введення їхніх представників у склади рад факультетів і ВНЗ, а студентське самоврядування – насамперед на рівні студентської групи.

Як бачимо, ідея організації студентського самоврядування знаходила відображення в офіційних документах, що, безумовно, сприяло його впровадженню у практику вищих навчальних закладів. Звернення уваги офіційних кіл до цієї проблеми свідчить про те, що процес організації студентського самоврядування відбувався не стихійно.

Найважливішими завданнями студентського самоврядування вважалися:

- виховне: підготовка студентів до свідомої й умілої участі у громадському самоврядуванні, розвиток у них високої соціальної активності й відповідальності, формування потреби творчої участі у справах колективу, моральних норм і принципів колективної діяльності, причетності до справ колективу й суспільства в цілому, почуття хазяїна, придбання навичок самостійної роботи;
- соціально-психологічне: створення сприятливої морально-психологічної

атмосфери, спрямованої на підвищення рівня психологічної активності студентів у навчальній та суспільно-політичній діяльності, формування дружнього колективу, здатного успішно вирішувати завдання ефективної колективної діяльності, розвиток відносин співробітництва між викладачами й студентами;

- інформаційне забезпечення студентів щодо вирішення питань життя ВНЗ, ухвалення рішень і результатів їх виконання, обговорення основних питань життєдіяльності колективу, роботи органів самоврядування;

- контроль за змістом діяльності студентського колективу, виконанням обов'язків студента його членами, дотриманням рішень студентського колективу, реалізацією прав студентського самоврядування.

Незважаючи на досить високу оцінку ролі студентського самоврядування в роботі вищої школи, згідно даним дослідження, рівень його розвитку у 80-ті роки невисокий. Тільки 2,5% опитаних зазначили, що у ВНЗ високий рівень самоврядування, 25,6% - недостатньо високий, 39,9% - низький, 32% опитаних взагалі не змогли оцінити його, тому що були погано інформовані з цього питання. Лише 13,5% студентів (у тому числі 11,1% першокурсників і 14% студентів старших курсів) зазначили, що беруть участь у самоврядуванні.

Як бачимо, у 80-ті роки ХХ століття проблема організації студентського самоврядування у системі освіти посідала чільне місце. З метою вивчення її стану проводилися різні соціологічні дослідження, ставилися експерименти.

У ході дослідження встановлено, що форми студентського самоврядування були різноманітними. У багатьох ВНЗ студенти брали активну участь у роботі рад факультетів, де приймалися рішення з питань підвищення ефективності навчального процесу, організації виробничої практики і т.п. У деяких вищих навчальних закладах країни успішно працювали суспільні студентські деканати - колегіальні органи студентського самоврядування. Вони були зобов'язані здійснювати контроль за ходом навчально-виховного процесу, піклуватися про підвищення рівня самоврядування в навчальних групах, керувати роботою старост і активу груп. Студентський декан і його заступники обиралися з числа тих, хто активно брав участь у суспільному житті, а також встигали в навчанні.

Ефективною виявилася й така форма ССВ, спрямована на формування колективізму, як обговорення в умовах соціалістичного змагання положення про те, що всі студенти групи при стовідсотковій успішності одержують стипендію. Це, з одного боку, різко підвищило відповідальність кожного за якість навчання (тому що у випадку провалу на іспиті він позбавляв стипендії ще 5-6 осіб своєї групи, які мають задовільні оцінки); з іншого боку - групі в цілому стала небайдужа якість навчання кожного.

Зазначимо, що прагнення кураторів організувати всю роботу тільки з опорою на актив групи призводило найчастіше до того, що більша частина студентів виключалася з числа відповідальних за організацію діяльності групи. А це нерідко спричиняло формування в ній небажаного мікроклімату, ускладнення взаємин активу й «рядових».

Органи студентського самоврядування перебували під постійним контролем комуністів вищих навчальних закладів. Так, на загальноінститутських партійних зборах обговорювали питання «Вдосконалення студентського самоврядування в інституті у світі рішень ХХVII з'їзду КПКР». У прийнятій постанові визначені основні шляхи подальшого розвитку вузівського самоврядування.

Як бачимо, розвиток студентського самоврядування, дозволив посилити відповідальність кожного студента за результати своєї праці. Впровадження студентського

самоврядування вимагало від викладачів і студентів відмовитися від стереотипів мислення й стереотипів у організації навчально-виховного процесу.

У ході дослідження встановлено, що органи студентського самоврядування відігравали велику роль і в удосконалюванні навчального процесу для заочників і вечірників, адже в цієї категорії студентів постійно зростала потреба одержувати більш міцні знання за фахом. Через органи самоврядування ці студенти могли активніше залучатися до участі й у суспільному житті ВНЗ.

У ході становлення й розвитку самоврядування працівникам вищої школи надавалася можливість відмовитися від ряду застарілих і не виправданих на практиці форм і методів виховання студентства. Самоврядування надавало можливість звільнити студентів від непотрібної опіки з боку професорсько-викладацького складу, а самих викладачів – від перевантажень. Діяльність викладачів могла бути спрямована на ті сторони вузівського життя, де це дійсно необхідно.

Аналіз соціально-педагогічної літератури засвідчує, що наприкінці 80-тих років у період розвитку системи студентського самоуправління змінились акценти у визначені ролі педагога-куратора академічної групи. Так, була визначена необхідність у зміні відносин між викладачами і студентами та перетворення фігури викладача-куратора як головного представника вузівської адміністрації у викладача-наставника, який мав би стати радником, старшим товаришем. Підкреслювалось, що головним предметом його діяльності має стати не передання директивної інформації від деканату, партійного бюро, кафедри, а надання методичної допомоги студентам під час усвідомлення й здійснення ними основних функцій самоуправління: навчально-виховної, суспільно-політичної, організаційної, комунікативної та ін.

Отже, 80-ті роки ХХ століття можна визначити як етап перебудови, становлення нових способів і форм студентського впливу на різні сфери діяльності ВНЗ, головною ланкою в системі студентського самоврядування вважалися кадри, комсомольські лідери. В цей період зроблено перший крок до його безпосереднього впровадження: студентам надане право активної участі у керуванні різними сферами життєдіяльності вищих навчальних закладів, право вибору форм і методів організації самоврядування.

Таким чином, аналіз проведеного дослідження дозволяє стверджувати, що активного розвитку студентське самоврядування зазнавало у 80-ті роки ХХ століття. У цей період у вищих технічних навчальних закладах України почала складатися певна система вузівського самоврядування, набули реалізації основні форми студентського самоврядування (НВК, студкомітети, штаби трудових справ, ради академічних груп та ін.). Ідея організації студентського самоврядування знаходила відображення в офіційних документах, що сприяло його впровадженню у практику вищих навчальних закладах. Самоврядування забезпечувало формування самостійності й суспільно-політичної активності студентів, а також сприяло становленню активної життєвої позиції сучасного фахівця.

Важливу роль у формуванні концепції сталого розвитку самоврядування на світовому рівні (з усіма її подальшими національними та регіональними відгалуженнями) відігравали наукові висновки та пропозиції вчених багатьох профілів та напрямків дослідження (А. Печчеї, Д. Медоуса, Дж. Форрестера, М. Месаровича, Е. Пестеля, Я. Тінбергена, Е. Ласло, Д. Габора, Б. Гаврилишина, О. Кінга та ін.). Вагомими кроками у розробці концепції стали доповіді американських вчених "Стратегія збереження світу" (1980 р.), спеціальної комісії ООН "Наше спільне майбутнє" (1987 р.), документи

міжнародного форуму ООН з проблем довкілля та розвитку у Ріо-де-Жанейро (1992 р.) та спеціальна сесія Генеральної асамблеї ООН з тих же питань за участі глав держав та урядів (Нью-Йорк, 1997 р.)

На основі зазначених міжнародних матеріалів в Україні підготовлено та затверджено у 2000 році Верховною Радою національну концепцію сталого розвитку нашої країни. Вельми важливою прикметою української концепції є відчутно виражена соціально-гуманітарна складова цього процесу.

В різні культурно-історичні епохи, як зазначено С. О.Омельченко, сутність здоров'я та здоровий спосіб життя мали своє тлумачення, але певні аспекти залишаються стабільними впродовж століть і мають надзвичайне значення для сьогодення, а саме:

цілісність людської особистості виявляється насамперед у взаємозв'язку та взаємодії психічних і фізичних сил організму. Гармонія психофізичних сил підвищує резерви здоров'я, яке має специфіку проявлятися на фізичному, психологічному та соціальному рівнях;

спосіб життя в усі часи трактується як тип життєдіяльності людини, основними параметрами якого є праця, побут, суспільно-політична та культурна діяльність, різноманітні звички та поведінка. Якщо їх організація і зміст сприяють зміцненню здоров'я, то можна говорити про реалізацію здорового способу життя;

здоровий спосіб життя є сукупність видів діяльності, які забезпечують оптимальну взаємодію індивіда з навколишнім середовищем.

здоровий спосіб життя інтегрує взаємозв'язок здоров'я та способу життя, тісно пов'язаний з особистісно-мотиваційною сферою людини, її соціальними, фізичними, психологічними можливостями та здібностями.

Висновки. На основі аналізу педагогічних досліджень (Бабіча В. І., Борейко Н. Ю., Зимівець Н. В., С. О.Омельченко, Полуляха А. В.) можна зробити висновок, що процес формування здорового способу життя є цілісною дієвою педагогічною системою, яка характеризується конкретною метою, завданнями, змістом, оптимальними формами і методами її організації, а також визначенням критеріїв, показників і рівнів сформованості здорового способу життя студентської молоді.

У зв'язку з цим позааудиторна виховна робота має забезпечувати у вищих навчальних технічних закладах сприятливі умови для повноцінного прояву і розвитку здібностей та обдарувань студентів відповідно до їх схильностей, мети професійного становлення, визначення власної траєкторії професійного зростання та набуття високого рівня професіоналізму.

Цілеспрямоване використання активних форм організації позааудиторної виховної роботи буде створювати найоптимальніші умови для розвитку творчої особистості. До таких форм слід віднести роботу дискусійних клубів, гуртків, де студенти мали б можливість розглядати актуальні питання розвитку промисловості, що надасть можливість сформувати в майбутніх інженерів уміння та навичок вільно обговорювати проблемні питання, орієнтуватися у великому інформаційному потоці, нестандартно та гнучко мислити.

Перспективи подальших досліджень. Отже, актуальність проблеми, її недостатнє вирішення потребує розв'язання протиріч та подальшого дослідження.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості : У 2-х кн. / І. Д. Бех. – К. : МДГУ,

2003. – 327 с.

2. Белова Л. О. Виховна система ВНЗ: питання теорії та практики / Л. О. Белова. – Х.: Вид-во НУА, 2004. – 34 с.
3. Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки / Вишневський. – Дрогобич: Коло, 2003. – 110 с.
4. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка / М. Г. Стельмахович. – К., 1997. – 180с.
5. Троцько Г. В. Теоретичні та методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності у педагогічних навчальних закладах: дис. ... д-ра пед. наук / Г. В. Троцько. – К., 1997. – 350с.
6. Бойко А. М. Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації (підготовка вчителя до формування виховуючих відносин з учнями) / А. М. Бойко. – К.: ІЗМН, 1996. – 225 с.
7. Кондрашова Л. В. Теоретические основы воспитания нравственно-психологической готовности студентов пединститутов к профессиональной деятельности : дис. ... д-ра пед. наук / Л. В. Кондрашова. – М., 1989. – 330с.
8. Пелех Л. Р. Формування особистості майбутнього вчителя у системі масових виховних заходів ВНЗ: дис.... канд. пед. наук:13. 00. 04 / Л. Р. Пелех. – К., 2001. – 160 с.
9. Абдулов Р. М. Організація позааудиторної виховної роботи зі студентами вищих навчальних закладів недержавної форми власності: дис.... канд. пед. наук:13. 00 07 / Р. М. Абдулова ; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2004. – 170 с.
10. Ничкало Н. Г. Система идейно-политического воспитания учащихся средних профессионально-технических училищ : дис. д-ра пед. наук : 13. 00. 01 / Н. Г. Ничкало. – К., 1985. – 380с.
11. Петрович В. С. Організація позаурочної виховної діяльності учнів вищих професійних училищ: дис. ... канд. пед. наук :13. 00 04. / В. С. Петрович. – К., 1997. – 160 с.

Резніченко О.М.

Самоврядування як інститут формування особистості фахівця інженерної галузі у другій половині ХХ століття

У статті основна увага приділена аналізу системи студентського самоврядування в другій половині ХХ століття. Виявлені позитивні напрямки діяльності та протиріччя. Окреслені основні форми формування здорового способу життя які являються стабільними в різні культурно – історичні епохи. У статті доведено, що студентське самоврядування має давні традиції. Передумови зародження вітчизняного студентського самоврядування, як свідчать літературні джерела, були закладені ще університетськими уставами 1804, 1863 рр.

Ключові слова: особистість, самоврядування, демократизація, суспільство, студради, студентський загін, навчально-виховна комісія, інформаційне забезпечення.

Резніченко Е.Н.

Самоуправление, как институт формирования личности специалиста инженерной отрасли во второй половине ХХ века

В статье основное внимание уделено анализу системы студенческого

самоуправления во второй половине XX века. Обнаружены позитивные направления деятельности и противоречия. Очерчены основные формирования здорового образа жизни которые представляются стабильными в разных культурно – исторические эпохи. В статье доказано, что студенческое самоуправление имеет давние традиции. Предпосылки зарождения отечественного студенческого самоуправления, как свидетельствуют литературные источники, были заложены еще университетскими уставами 1804, 1863 гг.

Ключевые слова: личность, самоуправление, демократизация, общество, студради, студенческий отряд, учебный – воспитательная комиссия, информационное обеспечение.

E. Reznichenko

Self-government, as an Institute of Forming personality of an Engineering Specialist in the Second Half of XXth Century

The main attention in the article is paid to analyzing the students' self-government system in the second half of the XXth century. Positive directions of activities and their contradictions have been found. The basic principles of forming a healthy way of life have been outlined which are considered to be stable in different cultural and historical epochs. The article proves that students' self-government has a long tradition. Preconditions of the origin of native students' self-government, as the literature sources say, were laid down in the universities statutes in 1804, 1863

Key words: personality, self-government, democratization, society, students' councils, students' brigades, teaching educational committee, information support.

Стаття надійшла до редакції 18.06.2008р.